Skyddad fågelart hindrade giltighets-förlängning

Mark- och miljööverdomstolen (MÖD) har för första gången prövat förutsättningar för en giltighetsförlängning av bergtäktverksamhet. Frågan i målet var om en skyddad art kunde utgöra hinder för en förlängning av tillståndet, trots att skyddsåtgärder föreslagits av täktinnehavaren. I denna artikel redogör advokaterna Carolin Hammar och Sofia Löwe vid Advokatfirman Delphi för domens innebörd och möjliga effekter för täktbranschen.

BAKGRUND:

Tillstånd till täkt är en av få verksamhetstyper där tidsbegränsning är huvudregeln. Innan giltighetsförlängningar infördes i lag uppstod inte sällan en juridiskt besvärlig situation för verksamhetsutövaren när tillståndsprocessen för ett nytt tillstånd drog ut på tiden samtidigt som grundtillståndet hann löpa ut. I praktiken riskerades produktionsstopp under pågående tillståndsprövning. Som ett resultat av regeringens arbete med att effektivisera miljöprocessen infördes en lagstadgad möjlighet till en så kallad giltighetsförlängning genom 24 kap. 14 a § miljöbalken, som trädde i kraft den 1 januari 2025. Bestämmelsen innebär att ett gällande tillstånd till miljöfarlig verksamhet och/eller vattenverksamhet kan förlängas med upp till tre år. Tillståndsprövningen är begränsad till att ändra tillståndstiden och anpassa villkor med tidsgränser – det är inte möjligt att ändra någon del i det befintliga tillståndet som inte har ett direkt samband med giltighetstiden. En förutsättning är att förlängningen ska vara lämplig med hänsyn till skyddet för människors hälsa och miljön.

Vi redogjorde i STEN nummer 4 år 2024 för bestämmelsens innehåll och syfte och har i en uppföljande artikel (STEN nummer 2 år 2026) beskrivit effekterna av det första och ett halvt år med giltighetsförlängningar. I sistnämnda artikeln lyfte vi bland annat frågan om artskyddets ställning vid en giltighetsförlängning – en fråga som vid den tidpunkten ännu inte hade prövats av högsta instans. Med MÖD:s dom i september 2026 får vi en första vägledning av förutsättningar för en giltighetsförlängning.

FALLET:

Påträffade skyddad art under tillståndstiden – skyddsåtgärder vidtogs

Ett bolag bedrev en bergtäkt med tillstånd meddelat av miljöprövningsdelegationen (MPD). Under tillståndstiden, hösten 2024, påträffades för första gången en individ av en skyddad art inom täktområdet. Med anledning av detta vidtog täktbolaget skyddsåtgärder i samråd med kommunen, länsstyrelsen och ornitologisk expertis. Åtgärderna innebar i huvudsak att viss verksamhet inte bedrevs under artens häcknings-period och att ingen verksamhet alls bedrevs inom ett utpekat skyddsområde. Tillsynsmyndigheten bedömde att något formellt beslut om skyddsåtgärderna inte behövde fattas.

Bolaget ansökte därefter om giltighetsförlängning med tre år. MPD avslog ansökan med hänvisning till att det behövde ställas krav på skyddsåtgärder avseende den skyddade arten för att en förlängning skulle vara möjlig – något som inte ryms inom ramen för en giltighetsförlängning. Bolaget överklagade till mark- och miljödomstolen (MMD) som avslog överklagandet. MMD ifrågasatte inte att täktbolaget hade inarbetade rutiner för att hantera situationen men konstaterade samtidigt att en förlängning inte kan förenas med några nya miljöskyddsrelaterade villkor. Om i stället ett nytt tillstånd hade sökts hade prövningsmyndigheten utan tvivel fattat beslut om skyddsåtgärder med anledning av artförekomsten eftersom detta hade varit en nödvändighet för verksamhetens tillåtlighet. MMD kunde därför inte komma till någon annan slutsats än att villkor om skyddsåtgärder måste beslutas för att tillåta en giltighetsförlängning, något som regelverket inte ger utrymme för. I den uppkomna situationen var en förlängning inte lämplig, samtidigt gör MMD en ”passning” till MÖD om att ge närmare vägledning i denna fråga.

Bolaget överklagade till MÖD som gav prövningstillstånd och tog upp målet till

FOTO: SGU

Målet prövade en situation där en skyddad fågelart tillkommit i en bergtäkt efter tillståndsgivningen och där skyddsåtgärderna inte fanns reglerade i det ursprungliga tillståndet. (Bilden visar Malmby bergtäkt, som inte berörs i det aktuella fallet.)

omedelbart avgörande. Domskälen är kortfattade och innebär enbart att MÖD instämde i MMD:s bedömningar att villkor om skyddsåtgärder för den skyddade arten måste beslutas för att en förlängning ska vara möjlig. Eftersom sådana villkor inte ryms inom en giltighetsförlängning ansågs förlängningen inte vara lämplig enligt 24 kap. 14 a § miljöbalken. Med MÖD:s dom står det klart att en förlängning inte kunde tillåtas i detta fall.

KOMMENTAR:

Artskydd vs. tidsbegränsat tillstånd

Möjligheten till giltighetsförlängning har varit ett steg på vägen för effektivare och enklare miljöprövningar, särskilt för täkter där utgångspunkten är att tidsbegränsa tillstånden. I och med MÖD:s dom får vi nu en första vägledning om hur bestämmelsen ska tolkas och tillämpas. Frågorna har dock varit avgränsade till att endast handla om hur en skyddad art som upptäcks under tillståndstiden ska hanteras. Både MMD och MÖD belyser att artskyddet kan få långtgående konsekvenser i en tillståndsprövning och det kan därför krävas noga överväganden hur arten ska och kan hanteras utan att sätta hinder för en pågående verksamhet.

Arten som varit aktuell i detta mål är relativt vanligt förekommande i täktmiljöer och söker sig till de livsmiljöer som täktverksamheten skapar. Arten kan i praktiken dyka upp i de flesta bergtäkter under tillståndstiden samtidigt som det finns flera möjliga skyddsåtgärder som möjliggör att täkten kan bedrivas parallellt med artens förekomst. I ärendet framkom att täktbolaget, tillsynsmyndigheter, expertis och MMD ansåg att åtgärderna ostridigt var tillräckliga. Trots detta var det i detta fall olämpligt att förlänga tillståndet eftersom sådana skyddsåtgärder behöver formaliseras i beslut eller villkor och inte ryms inom ramen för en giltighetsförlängning.

I vår tidigare artikel om giltighetsförlängningar noterade vi att det var svårbedömt om en anpassning för skyddade arter ska betraktas som krav på miljöskyddsrelaterat villkor. MÖD har nu besvarat den frågan, om än kortfattat. Vad domen inte besvarar är var gränsen går i det enskilda fallet. Målet gällde en situation där en ny art hade tillkommit efter tillståndsgivningen och där skyddsåtgärder inte fanns reglerade i det ursprungliga tillståndet. Avgörandet är avgränsat till en specifik situation. Det återstår att se hur bedömningen ska göras i ett fall där en viss skyddsåtgärd regleras i befintliga villkor men där det under tillståndstiden tillkommit ny kunskap om lämplig hantering av arten.

Det är tydligt att förarbetsuttalandena inte riktigt räcker hela vägen fram. Vi kan förvänta oss att fler avgöranden kommer att behövas innan en enhetlig nationell tillämpning av giltighetsförlängningen etableras – inte minst i gränslandet mellan artskydd och tidsbegränsade tillstånd. ■

Refererat avgörande Mark- och miljööverdomstolens dom av den 3 september 2026 mål M 7915-26